

DE POSTSEKULÄRA GENERATIONERNA

MAGNUS HAGEVI

”...rich societies are becoming more secular...”

Så sammanfattar statsvetarna Pippa Norris och Ronald Inglehart (2004:217) sin världsomfattande studie om religiositet över nästan hela jordklotet. I deras undersökning framkommer den svenska befolkningens extrema position som ett av världens mest sekulariserade. Sekularisering förstås som en förändring över tid: allt eftersom samhället utvecklas minskar religionens betydelse inom allt fler områden för allt fler människor (Demker 1998; jfr Dobbelaere 1999). Men denna utveckling antas även äga rum mellan generationer: för varje generation ökar sekulariseringen.

Utifrån sina frågeundersökningar från jordens alla hörn konstaterar Norris och Inglehart att befolkningen i Nordeuropas protestantiska länder sedan 1980-talet har extrem låg religiositet. Någon minskning från denna låga religiositet förekommer knappast, varför författarna antar att sekulariseringen har nått sitt golv (Norris och Inglehart 2004:73). Tanken att sekulariseringen kan nå ett golv stämmer illa med deras slutsats att rika länder – som samhällena i norra Europa är ett globalt exempel på – sekulariseras allt mer. Vad som händer över tid eller mellan generationer när sekulariseringen tar slut diskuteras nästan inte alls.

Någon förändrad religiositet – i betydelsen *individens subjektiva perception av en transcendent verklighet* (Dobbelaere 1981; Bergfeldt 1998) – äger således inte rum i postsekulära samhällen. Författarparet går så långt att de insinuerar att religionsstudier inte längre behöver genomföras i Nordeuropa, utan att framtida forskningsutmaningar ligger utanför de mest ekonomiskt välutvecklade, postindustriella, länderna (Norris och Inglehart 2004:240).

Är det en rimlig beskrivning av religiositeten i de generationer som växt upp i ett extremt sekulariserat samhälle, det vill säga de postsekulära generationerna? Utifrån Sverige som ett fall av ett postsekulärt samhälle är avsikten att i detta kapitel undersöka förändrad religiositet mellan fyra generationer under åren 1986-2006. Detta för med sig två frågeställningar. För det första är det behövligt att veta vilka generationer som påverkats av det postsekulära samhället. Därför berör den ena frågeställningen vilka generationer som har växt upp i ett postsekulärt samhälle. För det andra är avsikten att studera om uppväxten i ett postsekulärt samhälle givit en religiös effekt i förhållande till sekularisering, det vill säga om religiositeten hos individerna kan sägas ha ökat eller minskat. Därför är den andra frågeställningen i vad mån personer med olika generationstillhörighet uppvisar olika omfattning av religiositet.

Postmaterialisk religiositet?

I början av 1970-talet började Ronald Inglehart arbeta på sin betydelsefulla och omdiskuterade teori om värdeförskjutningar mellan generationer i postindustriella samhällen. Bland annat menade Inglehart att den yngre generationen – vilket i Ingleharts genombrottsbok *The Silent Revolution* var det samma som personer födda på 1940- och 1950-talet – var mindre intresserade av religion än sina föräldrar (Inglehart 1977).

I korthet utgår Inglehart från två hypoteser. Den första kan kallas för *knapphetshypotesen*. Den innebär att behov som inte tillfredsställs tenderar att värderas högre, jämfört med om det råder överflöd. Det finns dock en rangordning av vilka behov som prioriteras först. Till exempel upplevs svält och fysiska hot rörande hälsa som mer basala än känsla av tillhörighet och medbestämmande. Men när väl individen har uppnått säkerhet och ekonomisk trygghet växer betydelsen av att tillfredsställa icke-materiella mål. Inglehart hävdar att de materiella hoten borde upplevas som mindre efter det andra världskriget. Före år 1945 var krig ofta förekommande på den europeiska kontinenten och den ekonomiska osäkerheten var större. Men numera menar Inglehart att ”people are safe and they have enough to eat.” (Inglehart 1977:22).

Den andra hypotesen som Inglehart utgår ifrån är en *socialisationshypotes*: folk tenderar att genom hela sitt vuxna liv ha kvar de värden som de erhållit i uppväxttiden och under ungdomsåren. Enligt Inglehart ger dessa båda hypoteser upphov till att olika generationer tenderar att ha olika värden. Han menar att äldre personer ofta har värden som reflekterar den relativa materiella osäkerhet som rådde då de växte upp före krigsslutet år 1945. De prioriterar till exempel lag och ordning samt ekonomisk tillväxt. Inglehart kallar personer med sådana värderingar för *materialister*. De yngre generationerna tenderar istället enligt Inglehart att tona ned betydelsen av ekonomisk och kroppslig säkerhet. Istället betonar de icke-materiella värden som tillhörighet, medbestämmande och god miljö. De personer som betonar dessa värden kallar Inglehart för *postmaterialister*. Allt eftersom tiden går och allt fler växer upp under allt mer tilltagande välfärd samtidigt som äldre generationen dör bort kommer andelen postmaterialister bli allt fler.

Angående religion menar Inglehart att dess betydelse kommer att minska. Ingleharts mest utvecklade resonemang om värdeförändringar mellan generationer och individers religiositet återfinns i *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide* (2004) som har skrivit tillsammans med statsvetarkollegan Pippa Norris. Angående sekulariseringen sammanfattar de sina resultat på följande sätt: ”*This book demonstrate that, with rising levels of existential security, the publics of virtually all advanced societies have been moving towards more secular orientations during the past fifty years.*” (Norris och Inglehart 2004:240). Denna slutsats bekräftar deras arbetshypotes att människor som under uppväxttiden har erfarenhet av säkra samhällen – utan våld och med omfattande välfärd – kommer att uppfatta en minskade betydelse av reli-

gion. Tanken är att religion enbart har en funktion som ersättning till trygghet. När välfärd och säkerhet finns, minskar behovet av religion.

Samtidigt avfärdar inte Inglehart betydelsen av religion helt. Istället menar han att ”spiritual concerns are an inherent concern of human beings.” (Inglehart 1990:180; 1997; jfr Norris och Inglehart 2004:74-75). Liknande tankar är inte ovanliga bland andra forskare (se t ex Iannaccone och Finke 1997). Det som är anmärkningsvärt är att Inglehart verkar ha glömt bort sin egen teori om en tyst revolution. För låt oss anta att Inglehart har rätt; det religiösa intresset tillhör människans natur. Antag samtidigt att människorna i det postsekulära samhället sällan kommer i kontakt med religiösa institutioner eller någon form av religiöst utbud, i alla fall mycket mindre än vad som var fallet i någon eller några generationer tidigare. Vad innebär då knapphetshypotesen för dem som växer upp i ett postsekulärt samhälle i förhållande till religion? Den knappa tillgången på religion – samtidigt som efterfrågan alltjämt finns – borde innebära att värdet av religion uppskattas mer. Därmed borde samhällets allmänna sekularisering ha en effekt som Inglehart förbisåg: att betydelsen av religiösa värden *ökar*, till och med traditionellt kristna värden. I så fall borde betydelsen av religiösa värden *öka* bland de personer som växt upp i den religiösa knapphetens sekulära samhälle.

Enligt Ingleharts teorier är det dock två motstridiga krafter som är verksamma. Förutom den ökade betydelsen av religiösa värden grundat på knapphetshypotesen bör vi även ta hänsyn till att den religiösa socialisationen inom familjen avtar. Det sistnämnda leder till en relativ låg nivå av religiositet bland generationerna som växt upp i det postsekulära samhället jämfört med äldre generationer. Men om knapphetshypotesen har relevans för individernas religiositet bör således allt fler i de postsekulära generationerna värdera religion högre över tid, låt vara utifrån en initialt låg nivå.

Generationer

Beroende på de omständigheter som var rådande under uppväxttiden är det möjligt att dela in befolkningen i flera generationer. Enligt Inglehart går en vattendelare mellan personer som i huvudsak är uppväxta efter andra världskriget och de som i huvudsak är uppväxta före och under detta krig. De sistnämnda människorna är uppväxta före välfärdsstaternas expansion i Västeuropa och har på olika sätt varit utsatta för krig eller ett påtagligt hot om krig. Denna så kallade *förkrigsgeneration* har haft en uppväxttid som i betydlig del varit otrygg såväl ekonomiskt som rent fysiskt. Enligt Ingleharts teorier – och de flesta andra som studerat sekularisering – bör förkrigsgenerationen vara mer religiös än yngre generationer.

Den generation som växte upp de två decennierna närmast efter andra världskriget kan kallas för raketgenerationen. Kortfattat kan raketgenerationen beskrivas som den generation som växte upp efter andra världskriget, gjorde uppror år 1968 för att sedan ta universitetsexamen och inleda lysande karriärer som möjliggjorde

ett tillrättalat liv i det välfärdssamhälle som deras föräldrar byggt (Floyd m fl 1987).

Generationerna efter andra världskriget har varit föremål för fler indelningar. Vanligtvis delas generationerna in i 20-årsintervaller. Nästa generation är därför född på 1960- och 1970-talet och kallas för *generation X* (Flory och Miller 2000; Graber 2001; se även Coupland 1991, 1994; Cox 1998). Det är denna generation som betraktas som den första postsekulära generationen, eftersom de till övervägande del växt upp i ett postsekulärt samhälle. Nästa postsekulära generation – som är födda mellan 1981-2000 – väljer jag att kalla skall kallas för *generation M* som i millennium.

Undersökningen

Undersökningen bör genomföras i två steg. För det första bör generationsskillnader angående den religiösa uppväxten beskrivas. Detta kommer att ske genom att studera om religionens roll uppvisar en förändrad ställning inom familjen och kyrkan. För att studera religionens betydelse i familjen genomförs sekundäranalys av andra insamlat och redovisat material. Familjens – eller rättare sagt föräldrarnas – engagemang i religiösa riter markerar hur betydelsefullt de uppfattar att överföring av centrala religiösa normer mellan generationerna är. Föräldrarna kan markera sina barns passager i livet genom religiösa riter – dop och konfirmation – eller låta familjebildningen ske efter religiösa normer – genom att först gifta sig i kyrkan och sedan bilda familj. I den mån dessa religiösa riter genomförs är det ett tecken på att religiösa normer alltså är viktiga bland svenska familjer. Om dessa religiösa riter inte genomförs är det ett tecken på att religiösa normer tappar mark och överförs i allt mindre utsträckning till nästkommande generation.

Analyserna om kyrkornas inflytande behandlar om den svenska befolkningen besöker gudstjänster eller andra religiösa möten regelbundet (det vill säga minst en gång i månaden) eller i vad mån de överhuvudtaget besöker religiösa möten under ett år. Tanken är att ju större andel i en generation som besöker religiösa möten, desto större inflytande har dessa religiösa institutioner i deras liv. Och ju mindre inflytande religiösa institutioner har i människors liv, desto mindre engagemang har dessa för att överföra religiösa normer till nästkommande generation.

Steg två handlar om att undersöka religiöst intresse över tid och mellan generationer. En frågeundersökning om religiösa värden kan ge sådana indikationer. Sedan år 1986 har SOM-institutet undersökt hur viktig frälsning uppfattas vara bland den svenska befolkningen. Ett begrepp av typen frälsning kan förstås på många olika sätt. Utifrån SOM-undersökningen är det inte möjligt att avgöra vad frälsning betyder för svarspersonen. Det är inte alls säkert att en svarsperson associerar till begreppet frälsning på samma sätt som en präst eller pingstvän skulle göra. Det är dock troligt att de flesta anser att begreppet frälsning är associerat med kristendom, det vill säga en av de traditionella religioner som Inglehart inte trodde skulle vara

intressant för postsekulära generationer (se Hagevi 2005:216). Hur viktigt människor uppfattar det religiösa värdet frälsning kommer därför att användas för att undersöka det religiösa intresset mellan de olika generationerna. Ju viktigare frälsning uppfattas vara, desto större uppskattas också det religiösa intresset vara.

Dessa tidsserier gör det möjligt att undersöka i vad mån sekularisering i en yngre åldersgrupp (under 40 år) överensstämmer med samma process i en äldre åldersgrupp (40 år och äldre). SOM-institutet har undersökt svenska befolkningens syn på frälsning sedan år 1986 och religiösa mötesbesök sedan år 1987. I mitten av 1980-talet var en hel del av raketgenerationen allttjämt under 40 år och i den yngre åldersgruppen tillhörde då de flesta raketgenerationen. År 2000 hade den siste i raketgenerationen lämnat den yngre gruppen under 40 år. Däremot fanns alla generation X:s årskullar och endast dem inom åldersintervallet 15-39 år. För varje år som går från mitten av 1980-talet till millennieskiftet fasas således raketgenerationen ut och ersätts av postsekulära generationer, först generation X, men sedan kommer även generation M. Frågan är om religiositeten i ålderskategorin 15-39 år ökar eller minskar allt eftersom de postsekulära generationerna X och M tar över?

Det postsekulära samhället manifesterar sig på olika sätt. För förändringen mellan generationerna är normöverföring centralt. En sådan normöverföring sker i socialisationsprocesser som äger rum inom olika former av sociala institutioner. I det följande beaktas två sociala institutioner där religiös normöverföring har spelat och kan spela en roll under uppväxttiden: kyrkor (och andra religiösa organisationer) och familjen. Vi börjar med kyrkor och andra religiösa organisationer.

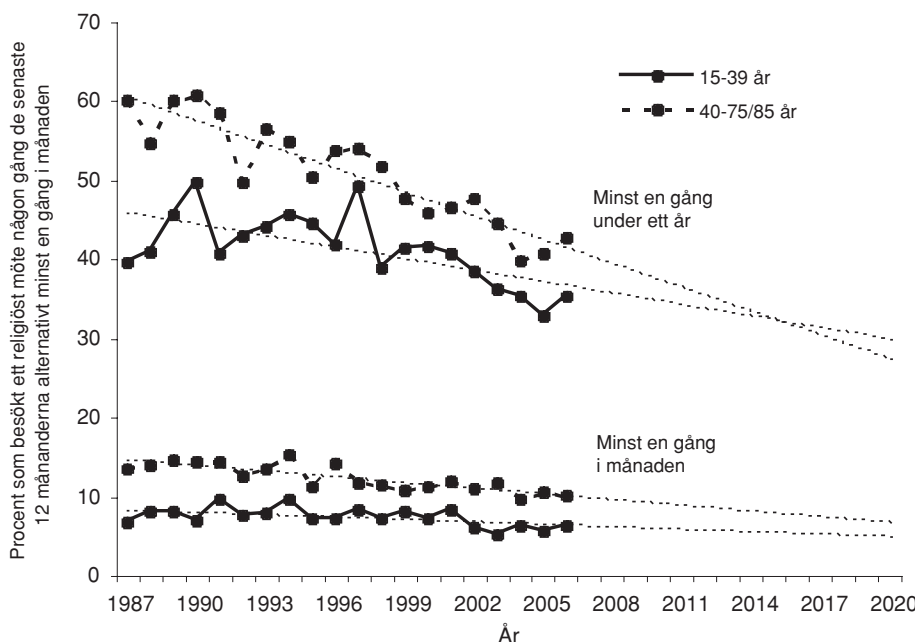
Kyrkan i det postsekulära samhället

Som indikator på betydelsen av religiösa organisationer under uppväxttiden används vanan att besöka gudstjänst eller religiöst möte. Tidigare forskning har visat att förhållandevis få dyker upp på söndagsgudstjänsten i Sverige. Andelen är bland den lägsta i världen och har dessutom minskat över tid. Under det andra världskriget gick var femte svensk regelbundet (det vill säga minst en gång i månaden) på gudstjänst. År 2002 noterades bottennoteringen 8 procent regelbundna kyrkobesökare (Hagevi 2005).

SOM-institutet började undersöka religiösa mötesbesök år 1987. Det som i det följande studeras är olika grader av religiös påverkan från kyrkor och liknande. För det första en tämligen regelbunden kontakt som sker minst en gång i månaden och som anses påverka individen mest. För det andra andelen som överhuvudtaget har besökt ett religiöst möte under ett år tillbaka. Denna andel påverkas i relativt liten utsträckning av religiösa organisationer, men visar ändå en viss koppling till dessa då de i alla fall ägnat sig åt att besöka gudstjänst eller ett annat religiöst möte åtminstone en gång under året. I figur 1 redovisas andelen som besöker religiösa möten minst en gång i månaden och minst en gång under ett år. Förändringen över

tid redovisas i två åldersgrupper: yngre personer som vid undersökningstillfället var mellan 15-39 år jämförs med äldre personer som var mellan 40-75/85 år.

Figur 1 Andel som besöker religiösa möten minst en gång under ett år och minst en gång i månaden efter ålder 1987-2006 (procent)

Kommentar: Frågans formulering är *Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker?* varefter bland annat *Besökt gudstjänst eller religiöst möte* nämndes. Svarsmöjligheterna är *Ingen gång, Någon gång under de senaste 12 månaderna, Någon gång i halvåret, Någon gång i kvartalet, Någon gång i månaden, Någon gång i veckan och Flera gånger i veckan*. I figuren redovisas dels de som svarat att de besöker religiösa möten minst en gång i månaden (någon gång i månaden till flera gånger i veckan) och de som svarat att de har besökt religiösa möten minst en gång under ett år tillbaka (alla svarande utan de som svarat aldrig). Mellan år 1986-1991 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1992-1999 var den övre åldersgränsen 80 år och från och med år 2000 var den övre åldersgränsen 85 år.

Andelen regelbundna besökare av religiösa möten är förhållandevis stabilt, även om en liten minskning över tid kan registreras. Men andelen som överhuvudtaget besöker ett religiöst möte under ett år har minskat i större utsträckning. Det beror således på att gruppen sällanbesökare – personer som besöker religiösa möten, men inte så ofta som en gång i månaden – blir allt färre. Istället ökar andelen som aldrig besöker religiösa möten. Fenomenet känns igen från internationell forskning (Putnam 2001). Andelen som inte har kontakt med organiserad religion ökar således,

medan andelen med mer intensivt religiöst engagemang är relativt konstant. Det här betyder att Sverige blir allt mer uppdelat i två tämligen olika grupper med å ena sidan personer som är tämligen aktiva i religiösa organisationer och å andra sidan personer som inte har någon kontakt med kyrkor och liknade organisationer.

Det finns också en svag och ganska långsam tendens som är lite olika beroende på generationstillhörighet. Den kurva som minskar snabbast är andelen som åtminstone någon gång under ett år besöker ett religiöst möte och som är minst 40 år gamla (den övre streckade linjen). Det är i denna grupp där förkrigsgenerationen håller på att fasa ut och ersättas med raketgenerationen. Den övre heldragna linjen representerar människor under 40 år som någon gång besöker religiösa möten. Även här finns en vikande tendens, men den är inte lika radikal som i den äldre åldergruppen. Efterkommande postsekulära generationer visar också på minskad mötestrogenhet, men minskningen verkar vara mindre. Någon stor förändring i andelen som överhuvudtaget besöker en kyrka eller liknande kommer således inte att inträffa när raketgenerationen lämnar scenen helt och hållet. Även när de nedre linjerna i figur 1 studeras – som representerar andelen personer som besöker religiösa möten minst en gång i månaden – minskar båda åldersgrupperna, om än i betydligt mindre utsträckning än sällanbesökarna.

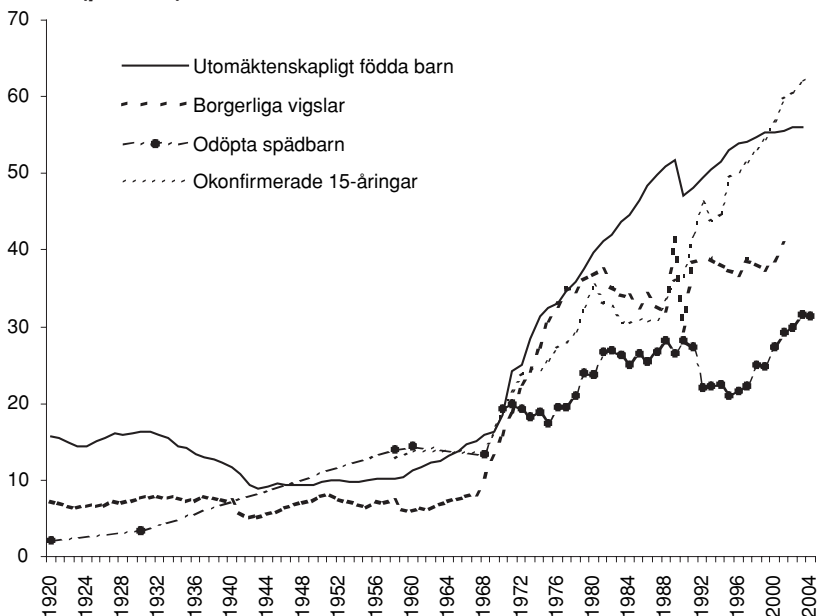
Skilnaderna i förändringar är också intressant med tanke på att religiöst engagemang tenderar att öka med ålder. Att klyftan mellan de äldre och yngre generationerna minskar kan således tyda på att de postsekulära generationerna är minst lika eller mer religiöst aktiva som raketgenerationen när dessa var i motsvarande ålder. I så fall har sekulariseringen vad gäller religiösa mötesbesök avstannat helt.

Vad säger då andelen religiösa mötesbesök om kyrkor och andra religiösa organisationers betydelse människor i olika generationer? För det första att kyrkor och liknande har tappat mycket av sina möjligheter att påverka. En mycket liten del av svenska befolkningen tar del av deras budskap på regelbunden basis. Andelen som helt kopplat bort sig från dessa institutioners mötesverksamhet ökar alltjämt över tid och mellan generationer. Tendensen är dock att minskningen mellan generationer håller på att ta slut, vilket är ännu ett tecken på en avstannande sekulariseringsprocess. Mycket tyder på att när förkrigsgenerationen lämnat jordelivet är den stora minskningen bland de religiösa mötesbesökarna över. Vad raketgenerationen lämnar efter sig till de efterkommande generationerna är ett postsekulärt samhälle där de religiösa institutionernas roll har marginaliserats. Generation X tenderar därför ha erfarenhet av föräldrar som besökte religiösa möten i mindre utsträckning än vad mor- och farföräldrar gjorde. Men det är tveksamt om samma sak gäller för generation M, utan i och med generation X kan sekulariseringen gällande religiösa mötesbesök ha tagit slut.

Familjen i det postsekulära samhället

I vad mån föräldrarna till en uppväxande generation engagerar sig i religiösa passageriter indikerar om det sker någon slags överföring av centrala religiösa normer mellan generationerna. Om antalet genomförda religiösa riter minskar indikerar det att normöverföringen mellan generationer blir svagare. Det är främst Svenska kyrkan som erbjuder och utför religiösa riter i Sverige. Dop, konfirmation, nattvard, vigsel och begravning är alla centrala riter i nästan alla kyrkor, så även Svenska kyrkan. Frågan är i vad mån dessa riter utförs? Om andelen i en generation som genomgått religiösa riter är förhållandevis liten bör detta vara ett tecken på att de växt upp i ett postsekulärt samhälle. Därmed är det intressant att analysera andelen *ogenomförda religiösa riter*, det vill säga de fall där religiösa riter inte genomförts fast ritera enligt det dominerande samfundets normer borde ha blivit utförda.

Figur 2 Indikatorer på sekularisering: ogenomförda religiösa riter 1920-2003 (procent)

Kommentar: Utomäktenskapliga födda barn avser procent av samtliga levande födda. Borgerliga vigslar avser procent av samtliga vigslar. Vi kan alltid skriva lite på maskin så ser vi vad det blir av det hela. Okonfirmerade 15-åringar avser procent personer som inte har konfirmerats i Svenska kyrkan det år som de fyller 15 år. Odöpta spädbarn avser procent av under året födda barn som inte döpts av Svenska kyrkan. Angående döpta spädbarn, konfirmerade och borgerliga vigslar år 1970-2000 är uppgifterna hämtade från Skog 2001. Angående döpta spädbarn och konfirmerade år 1960 och 1968 är uppgifterna hämtade från Stoltz 1970:22. Övriga uppgifter är hämtade ur eller beräknade utifrån SCB:s publikationer 1925, 1937, 2001 och 2005. Observera att mellan år 1930-1958 finns inga mätpunkter registrerade angående odöpta spädbarn.

I figur 2 redovisas två mått på riter som Svenska kyrkan *inte* utfört mellan år 1920-2000: spädbarn som inte döpts och 15-åringar som inte konfirmerats i Svenska kyrkan. Dessutom redovisas två samfundsneutrala mått. För det första andel nyfödda som har fötts utanför äktenskapet. En central religiös norm är att familjebildning sker i ett av kyrkan välsignat äktenskap. Genom att studera andelen utomäktenskapliga barn indikeras om en generation tenderar att växa upp i familjer som på ett förhållandevis klart sätt ställt sig utanför den traditionella religiösa normstrukturen. För det andra borgerlig vigsel som i allt väsentligt innebär en icke-religiös äktenskapsform.

Enligt figur 2 har generation X och M växt upp i ett sekulariserat samhälle av aldrig tidigare skådat slag, men däremot inte förkrigsgenerationen och raketgenerationen. Samtliga indikatorer på sekularisering ökar. Det stora brottet då antalet ogenomförda religiösa riter ökar kraftigt inträffar inför och under 1970-talet och ökningen fortsätter under senare årtionden, det vill säga under de årtionden som generation X och M växer upp. De förändrade förhållandena runt år 1970 är markanta. I religiöst avseende är det möjligt att tala om ett efter och ett före, ett samhälle där riterna markerar att en viss del av den religiösa normöverföringen är intakt, och ett annat, postsekulärt, samhälle.

Oavsett vilken religiös rit som undersöks visar resultaten att sekulariseringen ökar dramatiskt från omkring år 1970. Det är under denna tid som generation X – den första postsekulära generationen – växer upp. I tidigare avsnitt redovisades att ett fåtal av deras föräldrar besöker en kyrka regelbundet. Till detta kan läggas att kristendomsundervisningen är avskaffad och ersatt av samhällsorienterad religionskunskap (Hagevi 2002). Det är således möjligt att generation X och M – till skillnad från förkrigsgenerationen och raketgenerationen – kan betraktas som ”svältfödda” på religion. Enligt Ingleharts knapphetshypotes – att folk värderar något högre om tillgången på det är knapp än om det råder överflöd – är det därför möjligt att de postsekulära generationerna X och M uppfattar religiösa värderingar som allt mer betydelsefulla. Låt oss undersöka om det kan vara så.

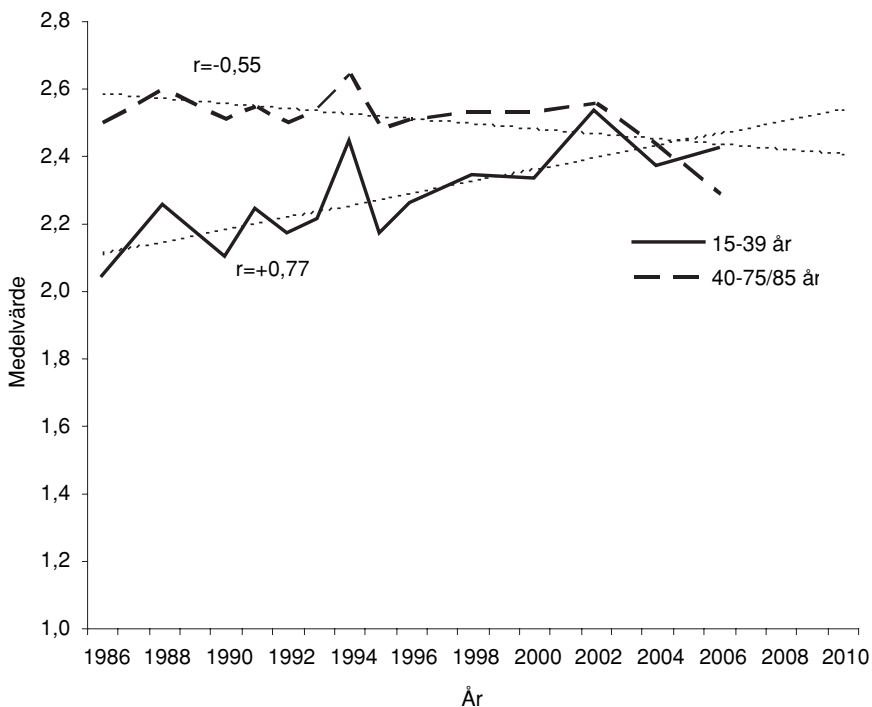
Religiösa värden

Generation X och M har till skillnad från förkrigsgenerationen och raketgenerationen växt upp i det postsekulära samhället. Vad innebär det för de olika generationernas religiösa intresse? Sedan år 1986 har SOM-institutet undersökt hur viktig *frälsning* uppfattas vara bland den svenska befolkningen. Antagandet är att ju viktigare frälsning uppfattas vara, desto större uppskattas också det religiösa intresset vara. Huvudfrågan är om det religiösa intresset i ålderskategorin 15-39 år ökar eller minskar allt eftersom de postsekulära generationerna X och M tar över? Men det är även av intresse att studera vad som händer mellan generation X och generation M.

De svarande har fått ange om de tycker att frälsning är *mycket viktigt, ganska viktigt, varken viktigt eller oviktigt, inte särskilt viktigt* eller *inte alls viktigt*. Genom

att ge den första svarsalternativen (mycket viktigt) värdet 5, nästkommande värdet 4 och sedan i en fallande skala till svarsalternativen (inte alls viktigt) som får värdet 1 kan ett medelvärde för samtliga svarande i respektive åldersgrupp beräknas. Ju högre medelvärde, desto större betydelse har frälsning för de svarande. Förändringen över tid av betydelsen av frälsning redovisas i figur 3. Återigen består den yngre gruppen av personer som vid undersökningstillfället var mellan 15-39 år och den äldre av personer som var 40-75/85 år.

Figur 3 Hur viktigt är frälsning för Dig? En femgradig skala från "inte alls viktigt" (1) till "mycket viktigt" (5) år 1986-2006 (medelvärde)

Kommentar: Frågan löd: *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* varefter bland annat *Frälsning* nämndes. Svarsalternativen var *Mycket viktigt* (kod=5), *Ganska viktigt* (kod=4), *Varken viktigt eller oviktigt* (kod=3), *Inte särskilt viktigt* (kod=2) och *Inte alls viktigt* (kod=1). Mellan år 1986-1991 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1992-1999 var den övre åldersgränsen 80 år och från och med år 2000 var den övre åldersgränsen 85 år.

För betydelsen av frälsning innebär postsekulära generationernas intåg på arenan en förändring. År 1986 består gruppen under 40 år till största delen av raketgenerationen. Då tenderar också yngre att betrakta frälsning som oviktigare än vad

äldre gör, något som överensstämmer med tanken om en fortgående sekularisering mellan generationer. Men det som överraskar är att den fortsatta trenden bryter mot antagandena om en allt mer tilltagande sekularisering. Allt fler i den yngre ålderskategorin uppfattar nämligen frälsning som allt viktigare (sambandet mellan årtal och frälsningens viktighet i åldern 15-39 år är $r=+0,77$). Allt eftersom raketgenerationen blir äldre och flyttas över till den äldre åldersgruppen för att i den yngre åldersgruppen ersättas av generation X uppfattar personerna under 40 år frälsning som allt viktigare. Detta är snarare motsatsen till sekularisering; sakralisering. Däremot är betydelsen för frälsning i den äldre gruppen till en början mer stabil, men försvagas plötsligt efter år 2000 (sambandet mellan årtal och frälsningens viktighet i åldern 40-75/85 år är $r=-0,55$). Förändringarna är så kraftiga att i senaste SOM-undersökningen år 2006 är uppfattas frälsning som viktigare i den yngre åldersgruppen än i den äldre.

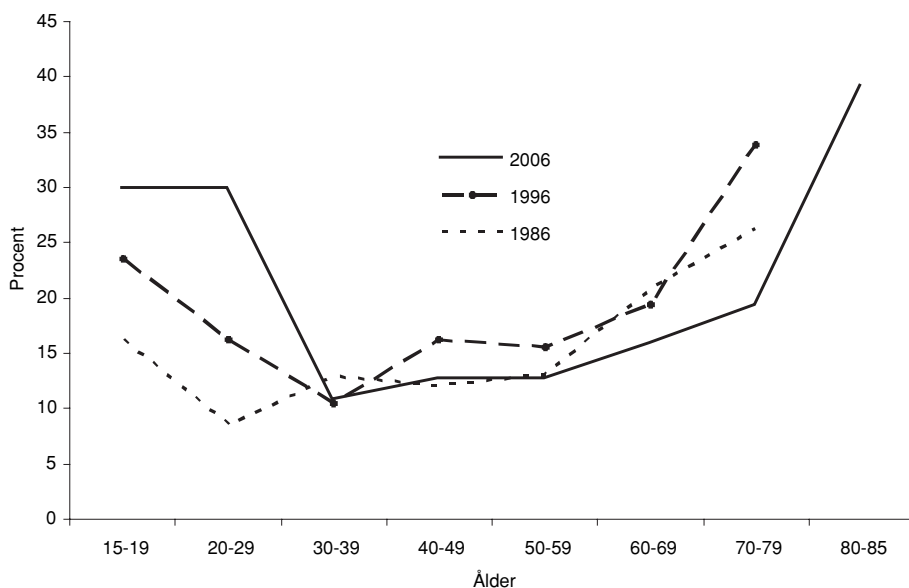
Bakom den ökade betydelsen av frälsning i den yngre åldersgruppen ligger förändrade värden i postsekulära generationer där frälsning bedöms som viktigare än vad raketgenerationen gjorde när de var i motsvarande ålder. För varje år som går fram till och med år 2000 ersätts raketgenerationen av personer från den postsekulära generationen X och M i den yngre åldersgruppen. När det så är dags att ersätta de äldsta årskullarna av generation X med nya årskullar från generation M i den yngre åldersgruppen fortsätter ökningen. I det postsekulära samhället hejdas således inte utvecklingen, utan i den yngre generation M tenderar frälsning uppfattas som än mer viktigt än i generation X.

Hur skall tendensen att postsekulära generationer uppfattar frälsning som allt viktigare förstås? Det är rimligt att tolka uppfattningen om frälsning i ett brett perspektiv, bredare än enbart begreppets kristna betydelse. Sannolikheten att det i de postsekulära generationerna finns en akut frälsningsnöd som tidigare generationer inte känt av är mycket liten. Istället bör resultatet ses som ett ökat intresse för religion i stort. Förvisso ingår i detta intresse också ett intresse för kristendom och begrepp som frälsning, men antagligen finns också ett ökat intresse för andra religiösa fenomen. Det är därför rimligast att tolka förändringen som de postsekulära generationerna för med sig som ett ökat intresse för religiositet. Detta är en form av sakralisering, vilket skall förstås som motsatsen till sekularisering; religion blir viktigare inom allt fler områden för allt fler människor.

I den heldragna kurva som representerar den yngre gruppen under 40 år finns tre plötsliga hopp uppåt som strax efteråt möter en rekyl nedåt. De inträffar år 1988, 1994 och 2002 efter och delvis under tre tragiska händelser: en bussolycka i Norge där många svenska barn förolyckas, färjan Estonia förliser i Östersjön och 11:e september 2001 med därtill hörande krigslarm och hot om fler terrorattentat. Religiösa reaktioner på uppmärksammade tragiska händelser är ett fenomen som även noterats i andra undersökningar (*Två undersökningar om Estonia och religionen* 1995, jfr Källstad m fl 1986).

Det kan också vara värt att notera att tendensen är att människors intresse för religiositet ökar med stigande ålder. Detta gäller även i synen på hur viktig frälsning är. Men även här har de postsekulära generationerna fört med sig ett förändrat förhållande som åskådliggörs i figur 4. Där redovisas andelen som anser att frälsning är mycket eller ganska viktigt i åtta åldersgrupper från 15-19 år till 80-85 år. Dessa åldersgrupper har undersökts under en 20-årsperiod år 1986, 1996 och 2006.

Figur 4 Hur viktigt är frälsning för dig?, efter ålder år 1986, 1996 och 2006 (procent mycket och ganska viktigt)

Kommentar: Vikten av frälsning undersöks med frågan *Hur viktigt tycker Du att följande saker är för Dig?* varefter bland annat *Frälsning* nämns. De som svarat *Mycket viktigt och Ganska viktigt* betraktas anse att frälsning är viktigt. Mellan år 1986 var den övre åldersgränsen i SOM-undersökningarna 75 år, mellan år 1996 var den övre åldersgränsen 80 år och år 2006 var den övre åldersgränsen 85 år.

Enligt vad som framkommer i figur 4 finns det ett kurvlinjärt samband mellan ålder och hur många som uppfattar frälsning som mycket eller ganska viktigt. Det betyder att människor i unga år tenderar att tycka att frälsning är relativt viktigt för att senare i livet finna att det mindre viktigt. På ålderns höst vaknar då det religiösa intresset igen och andelen som tycker att frälsning är viktigt ökar.

Mellan 1986-2006 förstärks dessutom det kurvlinjära sambandet. Det är främst bland de yngsta som en allt större andel tycker att frälsning är viktigt. Samtidigt

tenderar en allt mindre andel bland dem som är 60 år och äldre att uppfatta frälsning som viktigt. Dessa förändringar är i överensstämmelse med att de postsekulära generationerna tenderar att tycka att frälsning är viktigare än när raketgenerationen var i samma ålder. Dessutom visar utvecklingen att generation M tenderar att tycka att frälsning är viktigare än när personerna som tillhör generation X var i samma ålder. Däremot minskar betydelsen av frälsning när den relativt sekulära raketgenerationen fyller 60 år. Mycket tyder på att om ålder hölls konstant mellan generationerna så skulle den religiösa förändringen uppfattas som än mer radikal.

Vad visar då undersökningen av betydelsen av religiösa värden i ett postsekulärt samhälle? I stora delar har den nya tillämpningen av Ingleharts knapphetshypotes – att folk uppvärderar betydelsen av något om tillgången är knapp än om det råder överflöd – fått stöd. Utifrån en relativt låg nivå fåster de postsekulära generationerna (generation X och M) större vikt vid religiösa värden än raketgenerationen. Detta är en form av sakralisering, vilket är motsatsen till sekularisering. De generationer som växt upp under religiös knapphet tenderar att bedöma ett religiöst värde som frälsning som allt mer betydelsefullt.

Slutsatser

Resultatet av denna studie kan ge oss en del insikter och förklaringar till religionens ställning i olika generationer. För det första säger den oss en del om varför raketgenerationen är den mest sekulariserade generationen i den svenska befolkningen. De indikatorer på religiös normöverföring som redovisats i detta kapitel tyder på att raketgenerationen fick ta del av samma religiösa utbud som sina föräldrar i förkrigs-generationen. Samtidigt ändrades samhället genom att välfärdsstaten expanderade och krig i Västeuropa kändes allt mer avlägset. Detta är grunden i det som Inglehart kallar värdeförändring mellan generationer. Att kyrkor och andra religiösa organisationer inte beaktade denna förändring var ödesdigert för det religiösa intresset i raketgenerationen. Religion uppfattades som otidsenliga konventioner, tvång och pålagor, måsten som av någon anledning behövde göras. Parallellt minskade det traditionella religiösa intresset gradvis – vilket det successivt minskade andelen religiösa mötesbesök visar – så att det till sist knappast fanns något omfattande stöd för dessa konventioner. Runt 1970 brast fördämningarna – som om den sista droppen fick bägaren att rinna över – och raketgenerationen gjorde sig kvitt det tomma skalet av religiösa normer som fanns i samhället och beredde vägen för det postsekulära samhället. Efter raketgenerationen tycks sekulariseringen i huvudsak vara avslutad.

För det andra kan denna studie till viss del förklara varför generationer som växt upp i det postsekulära samhället har ett större intresse för religion än raketgenerationen. Utifrån tanken att det finns ett religiöst behov hos människor innebär det postsekulära samhället att detta behov inte tillfredsställs. I sådan bristsituation stiger värdet av religion och intresset ökar. Denna tanke överensstämmer med Ingleharts

knapphets- och socialisationshypotes, men är en slutsats som han inte själv har dragit. Det finns dock inte några tecken på ökat religiöst beteende i de postsekulära generationerna. För kyrkor och liknande verkar frågan vara än mer akut: Varför kommer inte fler när kyrkklockorna ringer?

Referenser

- Bergfeldt, Börje. 1998. "Mentalitetsförändringar och religiös kontroll. Kyrklig makt mot folklig sekularisering." *Svensk religionshistorisk årtidskrift*:7, 251-271.
- Coupland, Douglas. 1991. *Generation X. Tales For An Accelerated Culture*. New York: St Martin's Press.
- Coupland, Douglas. 1994. *Life After God*. London: Simon & Schuster.
- Cox, Kristoffer. 1998. *GenX and God. A GenX Perspective*. Chanhassen: Tekna Books.
- Demker, Marie. 1998. *Religion och politik*. Stockholm: SNS-förlag.
- Dobbelaere, Karel. 1981. "Secularization: A Multi-Dimensional Concept." *Current Sociology*:29, s 1-216.
- Dobbelaere, Karel. 1999. "Towards an Integrated Perspective of the Process Related to the Descriptive Concept of Secularization." *Sociology of Religion*:60, 229-247.
- Finke, Roger och Laurence Iannaccone. 1993. "Supply-Side Explanations For Religious Change." *Annals of the American Academy of political & Social Science*: 527, s 27-39.
- Flory, Richard och Donald Miller (red). 2000. *GenX Religion*. New York: Routledge.
- Floyd, Carmilla och Marita Lindqvist. 1987. *Hårda bud. Handbok för 60-talister*. Stockholm: Bonniers.
- Graber, Doris. 2001. *Processing Politics. Learning from Television in the Internet Age*. Chicago: Chicago University Press.
- Hagevi, Magnus. 2002. "Religiositet i generation X." I Henrik Oscarsson (red). *Spår i framtid*. SOM rapport:28. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet, s 39-77.
- Hagevi, Magnus. 2005. "Sekularisering, vila i frid" i Hagevi, Magnus (red), *Religion och politik*. Malmö: Liber, s 206-221.
- Iannaccone, Laurance och Roger Finke. 1997. "Deregulating Religion: The Economics of Church and State." *Economic Inquiry*:35, s 350-364.
- Inglehart, Ronald. 1977. *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1990. *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton: Princeton University Press.
- Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change In 43 Societies*. Princeton: Princeton University Press.

- Källstad, Thorvald, Lennart Ejerfeldt och Jørgen Straarup. 1986. *Religiösa reaktioner på Olof Palmes död. Religionsbeteendevetenskapliga perspektiv*. Religion och samhälle. Nr 10. Stockholm: Religionssociologiska institutet.
- Norris, Pippa och Ronald Inglehart. 2004. *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Putnam, Robert (2001): *Den ensamme bowlaren: Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS Förlag.
- Skog, Margareta. 2001. *Svenska kyrkans församlingsstatistik 3. Valda uppgifter*. E-post. Uppsala: Svenska kyrkans forskningsråd.
- Statistiska centralbyrån. 1925. *Folkräkningen den 31 december 1920. II. Befolkningsagglomerationer, trosbekännelse, stamskillnad, utrikes födelseort, främmande statsborgarskap, lyten m. m.* Stockholm: P. A. Norstedts & Söner.
- Statistiska centralbyrån. 1937. *Folkräkningen den 31 december 1930. V. Trosbekännelse. Främmande stam. Främmande språk m. m.* Stockholm: P. A. Norstedts & Söner.
- Statistiska centralbyrån. 2001. *Statistisk årsbok för Sverige 2001*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Statistiska centralbyrån. 2005. *Statistisk årsbok för Sverige 2006*. Örebro: Statistiska centralbyrån.
- Stoltz, Ingemar. 1970. "Attityder till kristendom och kyrka." I Ström, Ingmar, Ingemar Stoltz och P-O Nilsson. *En kraftig uppryckning av kyrkan? Gallupundersökningen*. Stockholm: Verbum.
- Två undersökningar om Estonia och religionen*. 1995. Lund: Teologiska institutionen, Lunds Universitet.

